

УДК 39 (092) (477)

Леся Костюк

ОБРЯД ХРЕЩЕННЯ ДИТИНИ У ГАЛИЧИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті на основі свідчень численних інформаторів автор подає характеристику обряду хрещення сільських жителів Галичини другої половини ХХ – початку ХХІ століття (на прикладі Золочівського, Бродівського, Перемишлянського районів Львівської області).

Ключові слова: Галичина, вибір кумів, ім'янаречення, обряд хрещення, перший постриг.

Найбільшим щастям для кожної родини (як в минулі часи, так і сьогодні) було, є і буде народження дитини. Адже кожна новонароджена дитина – це символ продовження життя та роду. З давніх часів відомо, що поява немовляти в родині супроводжувалася певними обрядами та звичаями, на які так щедра українська земля. Так склалося, що саме обряд хрещення виступає одним із найбільш хвилюючих церемоній у житті дитини та її батьків. Цей звичай є першим дотиком до священного, початком духовного життя. Тож актуальність вивчення цієї традиції нашого народу є очевидною.

Метою статті є комплексне вивчення обряду хрещення як фрагменту сучасної родинної звичаєвості. Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання низки завдань: методом польового дослідження зібрати й опрацювати етнографічні матеріали у жителів Золочівського, Бродівського і Перемишлянського районів Львівської області, з'ясувати семантику ритуальних дій, простежити та проаналізувати локальну специфіку звичаїв, пов'язаних із обрядом хрещення у галичан.

Порушена проблема знайшла відображення у студіях істориків та етнографів. Окремі аспекти цього питання висвітлені у працях таких науковців, як М. Грушевський [1], Митрополит Іларіон [2], Мудрий Софрон [3], М. Лановик, З. Лановик [4], котрі характеризують обряд хрещення, проте лише поверхнево згадують про досліджувану територію.

Важливі та цікаві відомості про галицький обряд хрещення новонародженої дитини подають інформатори [5–13]. Цінність їхніх свідчень полягає в тому, що ці люди неодноразово були учасниками описаних ритуалів. У своїх свідченнях респонденти розповідають про зміни ставлення сучасної молоді до обряду хрещення, а саме вибору кумів та усвідомлення обов'язків перед похресниками у різних місцевостях Галичини, пояснюють перестороги під час обряду хрещення та значення цього обряду для родини тощо.

Хрестини – один з найважливіших обрядів у житті людини. З точки зору християнства, хрещення – це приєднання людини до числа вірних, можливість бути учасником інших Святих Тайн, встановлених церквою [2, с. 23]. Роль хрещення настільки важлива, що коли є загроза життю неохрещеної дитини і немає можливості дочекатися приходу священника, цей обряд має право здійснити будь-який християнин. Так, за часів радянського панування випадки такого хрещення траплялися у пологових будинках, зокрема, у м. Глиняни (Золочівського району) в лікарні працювала монахиня, якій доводилося проводити цей обряд над новонародженими, що не мали шансів на життя [6]. За часів тоталітарного режиму не кожні батьки могли покликати священника, бо це загрожувало звільненням з роботи та виключенням із лав Комуністичної партії. З позиції суспільства, хрещення – це затвердження за дитиною імені, яке дають їй рідні, приєднання до спільноти.

До хрещення дитину якомога менше намагалися виносити на вулицю, та й матері не рекомендували йти далі свого маєтку, щоби злі сили не могли їй нашкодити. Крім того, матір-годувальниця, виходячи з дому повинна покласти за пазуху шматок хліба (щоб не

пропало молоко) [11]. Перед хрещенням заборонялося вивішувати на вулицю випрані речі немовляти і матері [5].

У Галичині зберігся звичай обирання кумів – хрещених батьків для дитини. У досліджуваному регіоні, як правило, ними стають родичі з боку батька і матері дитини. Вибираючи кумів, беруть до уваги вік (хресний батько повинен мати не менше п'ятнадцяти років, а хрещена мати – тринадцяти), їхню вдачу, бо вважають, що діти переймають риси характеру, звички і недоліки своїх хресних батьків. Виступати в ролі хрещених батьків заборонено монахам і монашкам, психічно хворим людям і батькам власних дітей. Якщо обоє кумів ще неодружені, то священник повинен запитати їх, чи не мають вони наміру одружитися, бо за церковним каноном їхнє кумівство може стати перешкодою для укладання шлюбу. Щоб уникнути такої ситуації, священник радить обирати за кумів одружених людей. У с. Голубиця (Бродівського району) за кумів брали тільки одружених [10]. Перед хрестинами їм не можна їсти та слід посповідатися. Дуже важливе правило, котре поширене у досліджуваних районах Галичини є те, що жінці у період нечистих днів заборонено бути хрещеною матір'ю, бо дитина буде рости хворобливою, схильною до шкіряних хвороб. Краще в такому випадку попросити стати хрещеною матір'ю когось іншого. Відома у с. Вороняки (Золочівського району) заборона, що незаміжній дівчині не можна бути хрещеною мамою для першої дівчинки в сім'ї, бо після цього у неї не складеться особисте життя і вона довго не зможе вийти заміж [11].

Запрошував кумів батько немовляти, приходячи з хлібом. Відмова від кумівства вважається гріхом. Якщо діти в батьків скоро помирають, то, аби запобігти цьому, в куми могли запрошувати зовсім чужих людей, але тільки не дітей, – такі куми вносять дитину не через двері, а подають через вікно. Але перед тим, як несуть до хресту, на роздоріжжя кидають нечистому жертву-відкупне, промовляючи: “На тобі, чорте, плату!” [1, с. 32].

У минулому кумів брали по дві пари або більше. Це пов'язано з високою смертністю серед молодих людей. У такий спосіб батьки перестраховувалися: якщо раптом їхня дитина залишиться сиротою, хресні повинні взяти дитину на виховання. Варто зауважити, що роль хрещених батьків не зводиться лише до купування подарунків похресникам. Ці люди відповідають перед Богом і батьками за духовний розвиток своїх похресників, проводжають їх до школи, супроводжують у весільній звичаєвості, бо саме у цьому циклі обрядів вони відіграють важливу роль (беруть участь у гостині під час заручин, дають благословення у день весілля). І хоча в Галичині сьогодні побутує звичай, що не можна відмовлятися бути хресними, але якщо людина розуміє, що не зможе часто спілкуватися зі своїм хрещеником чи хрещеницею, не зможе впливати на виховання дитини, вона має повне моральне право відмовитися від цієї почесної місії. В окремих селах Бродівського району в минулому існував звичай пошанування першого кумівства, – такого кума чи куму садили на соломі і везли возом до хати батьків дитини з пошаною, де вони повинні були відкупитися [13].

Хресні батьки повинні знати “Символ віри” – молитву, у якій відображено основні догми християнства, затверджені першими Вселенськими церковними соборами [3, с. 60].

Важливим елементом родинної обрядовості був вибір імені для новонародженого. За язичницьким звичаєм, дитині давали два імені: перше – “справжнє”, яке знали лише найближчі й тримали його в таємниці (через вірування, що той, хто знає ім'я людини, має над нею владу); друге – те, яким звертались до дитини. І це друге ім'я було відоме для інших. До вибору імені ставились дуже серйозно, вважаючи, що разом з іменем дитині вибирають долю [4, с. 162]. Часто, віддаючи данину духам предків, дитині давали ім'я когось із померлих родичів.

Церква радить при виборі імені дитини враховувати дату її народження і свято, яке є найближчим у церковному календарі. Наприклад, хлопчика, народженого 13 грудня, бажано назвати Андрійком, бо він “приніс собі ім'я”. Якщо ж імені, яке обрали батьки, немає переліку імен святих осіб, священник дає подвійне ім'я, щоби дитина мала свого заступника в небі. У минулому на Галичині панував звичай, згідно з яким священник сам називав дитину.

Вибір імені залежав від ставлення духівника до батьків новонародженого, до їхніх заслуг чи провин перед церквою [3, с. 56].

Щодо подвійного імені, то серед жителів Галичини побутують різні думки. Одні вважають, що дитина з двома іменами буде мати роздвоєну вдачу і виявляти суперечливі риси характеру. Інші думають, що подвійне ім'я не дає можливості злому духові довідатись, яким іменем наречена дитина при хрещенні, і це заважає йому нашкодити дитині.

У перші періоди прийняття християнства люди приймали хрещення в 30 років. Але через це, що велика кількість людей не доживала до цього віку було дозволено хрестити дітей [3, с. 57]. У Галичині це роблять, як правило, через 40 днів після народження дитини. Чому саме на 40 день? До цього часу мати дитини чекає, поки її організм повністю очиститься після пологів. Лише через 40 днів священник читає молитву вводу (повернення) до церкви над матір'ю. Щоби ці два обряди збігалися у часі, хрестини теж відбуваються у цей період. В будь-якому випадку, з хрещенням дитини не зволікають, щоби дати їй особливий енергетичний захист. Для порівняння, у Центральних регіонах України такої традиції не дотримуються. Частим явищем є хрещення дітей у віці одного-двох років.

Згідно традиції, на хрестини в Галичині прийнято дарувати срібну ложечку, так званий подарунок “на зубок”. Тобто дарують першу ложечку дитині. Цією ж ложечкою її згодом будуть годувати. На цьому столовому приборі хресні батьки роблять гравірування – ім'я дитини чи християнську символіку. Хресні батьки обов'язково дарують хрестик, іноді – медальйон із зображенням святих, який слугуватиме оберегом для дитини. За церковними правилами, хресна мати купує одяг для дитини: сорочку і тоненьку шапочку з мереживом та стрічками (для хлопчика – з блакитними, для дівчинки – з рожевими). Сьогодні в спеціалізованих магазинах легко знайти комплекти для хрещення, але набагато краще буде, якщо хресна мати пошеє одяг сама. Святкову сорочку, за звичаєм, зберігають усе життя як своєрідний оберіг. Рушник після обряду хрещення не перуть, ним пізніше накривають дитину під час хвороби, для полегшення її стану.

Також хресні приносять з собою “крижму” – відріз білого полотна, яке священник використовує під час хрещення (на крижму священник кладе дитину після святої купелі). Воно повинне бути чистеньке, біленьке, “тільки не з квіточками, бо буде лице цяточками”, бо символізує очищення від гріха, Божу благодать, в яку сповивається дитинка. Важливо не забути крижму, бо існує повір'я, що дитина може тоді рвати одяг [10]. У с. Лагодів (Перемишлянського району) під крижму кладуть ручку і зошит, щоб дитина гарно вчилася [9], а у с. Дунаїв (Перемишлянського району) на кутики полотна зав'язують гроші, щоб дитина була багатю [13]. Обов'язковим атрибутом обряду хрещення на Галичині є свічка, котру куми тримають за свого похресника – символ християнського життя, суть якого у єднанні з Богом.

У минулому в Золочівському та Перемишлянському районах напередодні хрещення робили букети з барвінку, калини, м'яти – квітів чи листочків – і, незважаючи на те, що гості та хресні батьки йшли на хрестини з подарунками, вони повинні були їх викупувувати. Ці букетики гості обов'язково приносять додому, бо вірять, що це приносить щастя.

Окрім інших подарунків, котрі приносили на хрестини, обов'язковими були: хліб – символ ситості; солодощі чи цукор – щоб життя було солодким; гроші – для заможності та достатку. Давньою традицією в Галичині було дарування так званої, мірної ікони. Вона дістала назву від того, що її пишуть на зріст немовляти, якби міряючи його. Зазвичай такі ікони, із зображенням небесного покровителя ставлять прямо біля ліжечка дитини, щоб малюк із самого дитинства спілкувався зі своїми захисниками, заступниками і наставниками.

Доручаючи дитину хресним батькам, здавна в Галичині казали: “Даємо вам погане, принесіть нам християнина” чи “Даємо вам народжене, принесіть нам охрещене”. Вважалося, що дитину до хресту потрібно нести лише на правій руці. Зазвичай хлопчика перед хрещенням тримала хресна мати, а після хрещення – хресний батько. Дівчинку, навпаки, – спочатку хресний, а потім хресна. Також ідучи до церкви в день хрестин, куми,

клали за пазуху гроші, голку з нитками, зошит і ручку. На поріг будинку клали сокиру, газету, книжку. Робили це для того, щоб дитина була розумною і працьовитою [7].

Протягом усього обряду хрещені батьки стояли поряд зі священником і один з них тримав дитину на руках. Перед здійсненням обряду, як стверджують інформатори (с. Шпиколоси Золочівського району) священник у білому одязі обходив приміщення, де відбувається обряд, і читає три молитви. Після цього священник просив хрещених батьків повернутися разом із похресником на захід – символічно там знаходиться обитель сатани [9]. Також він ставив хрещеним батькам кілька запитань, котрі в різних конфесіях відрізняються, але переважно звучать так: “Чи відрікаєшся ти від сатани?”, “Чи відрікаєшся ти від усіх справ його?”, “Чи відрікаєшся ти від усякого служіння йому?”. На всі запитання хрещенні батьки повинні відповідати “Відрікаюсь” [12]. Запитання і відповіді повторюються тричі. Після цього хрещені батьки повинні прочитати “Символ віри” та відбувається обряд миропомазання: священник хрестоподібними рухами змащує миром чоло, очі, рот, вуха, груди, руки і ноги дитини.

Сам обряд хрещення відбувається через триразове занурення у воду або поливання голови. При необхідності цей обряд може здійснювати будь-яка віруюча людина, скажімо, якщо дитина душе хвора, а поблизу немає священника. Потрібно полити дитину водою, прикликавши Святого Духа такими словами: “Охрещається раб Божий (або раба Божа) во ім’я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь” [12]. Таким чином, дитина стає охрещеною. Хоча особливим місцем сповнення всіх таїнств є храм Божий, тому дитину найкраще хрестити у церкві. Але можуть виникнути непередбачені обставини (дитина хворіє, на вулиці холодно), то священника сьогодні запрошують додому.

На Галичині й сьогодні існують певні народні прикмети, пов’язані з обрядом хрещення. Так, у м. Глиняни (Золочівського району) дотримуються таких прикмет: “Щоб вашій дитині таланило у житті, постарайтеся по дорозі до церкви пригостити першого стрічного шматочком хліба чи булки, або якщо хлопчика і дівчинку хрестять одночасно, подбайте про те, щоб першим охрестили хлопчика” [5]. Вважається доброю ознакою, (як зазначають у с. Лагодів Перемишлянського району) коли дитина кричить під час обряду хрещення (щоб на життя йшлося). Якщо немовля мовчить, його навіть легенько щипали [9]. Як стверджують жителі с. Вороняки (Золочівського району) вважалося поганою прикметою, якщо вашу дитину першою охрестять у новій церкві, не бажано, щоб обряд проводився одразу після похорону, лише після весілля. У такому разі дитина виросте веселою і багатою [11].

Під час хрещення дитини в Галичині спостерігали за її поведінкою, щоб визначити майбутнє: якщо дитина неспокійна, рухається, скорчилася або спить – скоро умре; якщо дитина чхає під час хрещення – свідчить про те, що буде довго жити [12]. В с. Єлиховичі (Золочівського району) вірили, якщо дитина під час обряду стискає кулачки – буде скупа, а як розправляє жменьки – щира [13].

На всій території України (і в Галичині, теж) існує звичай не витирати воду, котра потрапила на обличчя дитини під час хрещення, необхідно дати її висохнути, бо вона захищає дитину від нечистої сили. Також для захисту дитини від злих духів після обряду накривають предметом одягу її батька, у ліжечко кладуть часник, хліб, сіль або шматок заліза. На руку дитини пов’язували червону нитку, стрічку або спеленане немовля перев’язували червоною крайкою [13, с. 234]

Як стверджують у м. Глиняни (Золочівського району), для того, щоб малюк виріс щасливим, здоровим і багатим мати повинна принести на обряд срібну монету, яйце і дрібку солі [6]. У с. Лагодів (Перемишлянського району) існує повір’я, що рідні батьки за таїнством хрещення спостерігати не повинні, їм слід залишатися вдома [9].

Можливо, хтось уважатиме, що дотримання всіх цих ритуалів зайве, мовляв, і так обійдеться. Але, в Галичині вірять, усе ж не варто нехтувати цими зовсім не складними правилами і робити експерименти у такій важливій справі, як обряд хрещення. Адже майбутнє дитини багато в чому залежить від обізнаності та поміркованості її батьків.

Також священик у церкві проводить обряд очищення матері (“вивід”), над нею вичитують очищуючі молитви, а потім дитина вцерковляється, бо це є церковне очищення від первородного гріха. Сам обряд хрещення символізує виривання нового члена Церкви від влади диявола. Після обряду хрещення і миропомазання хресні батьки з дитиною на руках співають і танцюють, щоб вона була вдалою до співу і танців, проте у Піст будь-які веселощі заборонялися [7].

За традицією в Галичині (в Золочівському, Бродівському, Перемишлянському районах), повертаючись додому, дитину передавали на порозі батькові. Вважалося, що покласти новонародженого насамперед потрібно на щось символічне: олівець чи книжку, щоб прагнув до науки, на гроші, щоб був заможним, дівчинку можна покласти на голку – щоб стала рукодільницею, а хлопчика, скажімо на сокиру – щоб умів у хаті дати лад.

Взагалі, хрестини намагалися святкувати дуже урочисто, бо це перший крок дитини в суспільному житті. Гостину робили, як правило, вдома, щоб не позбавляти винуватця урочистості звичного середовища. Головні побажання висловлювали рідні й хресні батьки. У Перемишлянському районі існує звичай роздавати гостям вкінці святкування хрестин ті солодощі, котрі принесли дитині, щоб її життя було солодким [7].

У минулому в Галичині не зафіксовано особливих звичаїв, пов’язаних зі святкуванням першого постригу дитини, котрий церквою прирівнюється до обряду хрещення, хоча за повідомленням інформаторів, цей звичай на початку ХХІ століття масово починається запроваджуватися. Сам обряд відбувається через рік після народження. Так, у м. Глиняни (Золочівського району) дитину саджають на розстелений кожух або волохате покривало, де батько кидає невелику кількість монет, щоб дитина росла багата і щаслива. Пострижини спочатку робив кум, вистригаючи волосся над чолом, над вухами і на потилиці у вигляді хреста. Достригала дитину кума. Після пострижин ховали волосся, спалювали або пускали на воду [6].

На даний час деякі фрагменти обряду хрещення Галичини зазнали певних змін – здебільшого скорочення тривалості процедури загалом, чи окремих компонентів структури. Так, наприклад, значно спростилися забобони, що стосуються періоду перед хрещенням та після нього, у яких сьогодні не вбачають первісного змісту. Зазнав змін і обряд запрошення кумів. Не спостерігаємо зараз вияву шанобливого ставлення до обов’язкової атрибутики, наприклад до обряду ім’янаречення.

Таким чином, у сучасних умовах сукупність усіх структурних компонентів та обрядових дій галичан поступово відновлюється, спостерігається інтерес до старовинного обряду хрещення і приготувань до нього, що породжує використання народної символіки, атрибутики. Як наслідок цього, збільшується число охочих здійснювати усі ритуали з усіма звичаями. Можливо, у перспективі, матимемо повне відродження досліджуваної обрядовості, як важливої складової родинної звичаєвості українського народу загалом та Галичини, зокрема.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – С. 23–34.
2. Митрополит Іларіон Дохристиянські вірування українського народу – Вінніпег, 1981. – 245 с.
3. Мудрий Софрон, ЧСВВ Подружжя і церковне право. – Івано-Франківськ, 1995 – 96 с.
4. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. Навчальний посібник / М. Лановик, З. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
5. Жарківський Михайло Степанович, 1967 р.н., житель м. Глиняни Золочівського району Львівської області, працівник Глинянської міської ради.
6. Чиж Ольга Йосипівна, 1933 р.н., жителька м. Глиняни Золочівського району Львівської області, вчитель-пенсіонер.
7. Кравець Михайло Володимирович, 1976 р.н., житель м. Глиняни Золочівського району Львівської області, виходець з с. Лагодів Перемишлянського району Львівської області, водій.
8. Кравець Любов Михайлівна, жителька м. Глиняни Золочівського району Львівської області, виходець з с. Лагодів Перемишлянського району Львівської області, медпрацівник.
9. Вербінська Марія Яківна, 1960 р.н., жителька с. Шпиколоси Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗОШ І–ІІІ ступенів.
10. Прихарчук Марія Іванівна, 1984 р.н., жителька с. Голубиця Бродівського району Львівської області, вихователь дитячого садка № 57, м. Львів.
11. Боргуш Мирослава Петрівна, 1973 р.н., жителька с. Вороняки Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗОШ І–ІІІ ступенів.
12. Юречко Ігор Михайлович, 1974 р.н., житель с. Єлиховичі Золочівського району Львівської області, священик.
13. Михальчук Ніна Іванівна, 1933 р.н., жителька с. Дунаїв Бродівського району Львівської області, вчитель-пенсіонер.
14. Українська етнологія: Навчальний посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.

Леся Костюк

**ОБРЯД КРЕЩЕНИЯ РЕБЕНКА В ГАЛИЧИНЕ
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА**

В статье на основе свидетельств многочисленных информаторов, автор подает характеристику обряда крещения сельских жителей Галичины второй половины XX – начала XXI века (на примере Золочивского, Бродивского, Перемышлянского районов Львовской области).

Ключевые слова: Галичина, выбор кумовьев, имянаречение, обряд крещения, первый постриг.

Lesya Kostyuk

**CEREMONY OF CHRISTENING OF CHILD ON GALYCHINA
OF THE SECOND HALF XX – TO BEGINNING OF XXI AGE**

In the floor on the basis of certificates of numerous informants an author gives description the ceremony of christening of villagers of Galychina of the second half XX – to beginning of XXI age (for example Zolochiv, Brody, Peremysliany district of Lviv region).

Key words: Galychina, choice of godfathers of one's child, im'yanarechennya, ceremony of christening, first making a nun.